

ЗАЩИТА НА СВОБОДАТА НА ИЗРАЗЯВАНЕ НА МНЕНИЕ ИЗВЪН СЪВЕТА НА ЕВРОПА*

*Елица Стоянова***

16 Ноември 2005 г.

Значението на свободата на изразяване едва ли може да предизвиква съмнение. На първата си сесия през 1946 г. Генералната асамблея на ООН приема Резолюция 59 (1), съгласно която „Свободата на информация е основно човешко право и ... крайъгълен камък на всички свободи, на които ООН се е посветила”. Във всички произтичащи въз основа на тази Резолюция международни документи правото на свобода на изразяване на мнение и споделяне на информация бива защитено.

В световен аспект са обособени следните системи за защита:

- I. Универсална
- II. Европейска
- III. Американска
- IV. Африканска
- V. Регионални

I. Универсалната система за защита правата на човека и в частност – на правото на свобода на мнение и информация, се гради на [Всеобщата декларация за правата на човека](#), приета и прокламирана на Генералната асамблея на ООН с Резолюция 217 А (III) от 10. 12. 1948г., член 19 от която гласи ”Всеки има право на свобода на мнение и на изразяване на мнение; това право включва правото да се отстоява дадено мнение без външна намеса и да се търси, получава и споделя информация чрез всички средства и независимо от границите”. Защитата на това право е инкорпорирана и в разпоредбата на чл. 19 от Международния пакт за граждански и политически права, според която: „1. Никой не може да бъде обезпокояван за убежденията си. 2. Всяко лице има право на свобода на словото; това право включва свободата да търси, да получава и да разпространява сведения и идеи от всякакъв вид, независимо от границите, било устно, писмено, печатно или като произведение на изкуството или чрез каквото и да е друго средство по свой избор.”

II. Европейската система защитава правото на свобода на изразяване посредством разпоредбата на [чл. 10 ал. 1](#) от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи /известна като ЕКПЧ/, според която „Всеки има право на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата да отстоява

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

** Съдия в Районен съд – гр. Добрич

своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от границите”.

III. Американската система за защита на човешките права се основава на приетата на 22. 11. 1969г., по време на проведената Интер – американска конференция по човешките права в гр. Сан Хосе, Коста Рика, Американска конвенция за човешките права. Чл. 13 от същата гласи „Всеки има право на свобода на мисъл и изразяване. Това право включва свободата да се търси, получава и предава информация и идеи с всички средства, независимо от границите, както устно, така и писмено, чрез печатно издание, като форма на изкуството или по какъвто и да е друг начин по собствен избор”.

IV. Африканската система за защита на човешките права, включая и правото на свобода на изразяване се опира на Африканската Харта за правата на човека и общностите, приета на 27. 06. 1981г. в Банжул, на Конференция на Организацията на Африканския съюз, в сила от 21. 10. 1986г., според чл. 9 от която „1. Всяка личност има право да получава информация. 2. Всяка личност има право да изразява и разпространява мнение в съответствие с правото”.

V. През 2002г. Азиатската комисия за правата на човека прие Азиатската харта, в която, към настоящия момент, отсъства текст, защитаващ правото на свобода на изразяване на мнение и информация. Следва да се отчете, че в множество държави, които не поддържат горепосочените международни инструменти, са създадени организации, обикновено неправителствени, за защита на човешките права, например Комисията за защита на човешките права в Нова Зеландия, Организацията за човешки права в Китай, или са приети самостоятелни правни актове, регулиращи системата на защита на тези права, например Канадския Акт за човешки права.

Сравняването на основните текстове, касаещи защитата на правото на свобода на изразяване в посочените международни инструменти, безспорно налагат извода за идентичност на обектите на правна защита. На първо място, такъв обект представлява „мнението” като убеждение и като израз на вътрешната воля на един свободен и независим индивид. На второ място обект на защита е „свободата на изразяване на мнение”, т. е. обличането във форма, обективизирането в действителността на убеждението като израз на свободна воля на един независим индивид. В този аспект следва изрично да се подчертае, че както формата, така и средството на обективизиране на това убеждение са допустими и защитени. Понятието „информация” е включено като елемент на правото на свобода на изразяване, като, видно от цитирани правни норми, защитава се изрично и трансграничното предаване и получаване на информация.

Що се касае до обектите на правна защита, следва да се отчете, че Интер – американската конвенция дава допълнителна защита на т. нар. „Право на отговор”, регламентирано в чл. 14 от същата: „Всеки, който е засегнат от неточни или нападателни изявления или идеи, разпространени до публиката най – общо чрез легално регулирани средства за комуникация, има правото да отговори или да направи корекция, използвайки същите средства за комуникации, при същите условия, които законът допуска”. В този случай се касае за самостоятелно право, което, макар и най – общо да се съдържа в правото на свобода на изразяване на мнение, предвижда различни правни последици, предвидени в ал. 2 на същия член, а именно „Поправката или отговорът в никакъв случай не отменя другите закони

задължения, които биха могли да произтекат”, както и предвижда особени инструменти /методи на защита/, предвидени в ал. 3, според която „За ефективната защита на честта и репутацията, всеки издател, и всеки вестник, движеща се картина, радио и телевизионна компания, може да подведе под отговорност всеки, който не е защитен от имунитет или специална привилегия”.

Доколкото обектите на защита от посочените международни актове е твърде сходно, същите поставят различни ограничения във връзка с упражняването на това право.

Всеобщата декларация за защита правата на човека не съдържа реципрочно на правото на свобода на мнение и изразяване на мнение задължение. Ограничение на това право обаче е въведено с [т. 3 на чл. 19](#) от Международния пакт за граждански и политически права, съгласно която „Упражняването на правата, предвидени в точка 2 на този член, е свързано със специални задължения и отговорности. Следователно то може да бъде подложено на известни ограничения, които трябва обаче да бъдат изрично предвидени от закона и които са необходими:

- a) за зачитане на правата или на доброто име на другите;
- b) за защита на националната сигурност, на обществения ред, на народното здраве или морал.”

Тълкуването на цитираната норма налага извода, че упражняването на правото на свобода на изразяване на мнение е относително и е свързано с „известни ограничения”, като, за да не ограничи самото право на свобода на изразяване, следва да се налице два кумулативно предвидени елементи: ограниченията да са предвидени от закона; и да са необходими за осъществяване на конкретно предвидените в нормата цели.

Реципрочното на правото на свобода на изразяване задължение е по – конкретно индивидуализирано в разпоредбата на т. 2 на чл. 10 от ЕКПЧ, според която „Ползването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредици или на престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или на правата на другите, за предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието.” При сравнение на двата текста са налага извода, че, за разлика от Международния пакт за граждански и политически права, предвиждащ „специални задължения и отговорности”, тук са налице, по аргумент на противното, общи задължения и отговорности. Самите ограничения на правото не са „известни”, а по аргумент на противното следва да се приемат за „общи”, като се касае не само за ограничения, но и за процедури, условия и санкции, т.е. обхватът на посочените задължения и отговорности е по – широк и се обуславя отново от наличието на два елемента, от които единият е идентичен и за двата международни инструмента, а именно – тези ограничения да са предвидени от закона, като вторият елемент, съгласно чл. 10 т. 2 от ЕКПЧ е наличието на необходимост „в едно демократично общество”, която необходимост, от своя страна, е обусловена, за разлика от Международния пакт за граждански и политически права, от множество различни държавни и обществени „интереси”.

Сходни за ограниченията, предвидени в ал. 2 на чл. 13 от ИАКЧП, според която „Упражняването на правата при условията на предходния параграф не може да подлежи на предходно цензуриране, но може да се свързва с последващо налагане на отговорност, която трябва да е предвидена от закона и да е необходима за защита на: а. уважението на правата или репутацията на другите, или б. закрила на националната сигурност, обществения ред, общественото здраве или морал.” При сравняването на този текст с предходните се налага извода, че този международен инструмент пръв предвижда изрична забрана на предходната цензура. В този аспект следва да се отбележи, че за разлика от Международния пакт за граждански и политически права и Европейската конвенция за защита правата на човека, самите ограничения се тълкуват твърде стеснително, като в т. 3 изрично е предвидено „Правото на изразяване не може да бъде ограничено посредством индиректни мерки или ограничения, като например злоупотреба от страна на правителството или частни мерки над средствата за печат, радиопредавателните честоти, или съоръженията за разпространение на информация, или по каквито и да било други начини, насочени към възпрепятстване комуникацията и циркулацията на идеи или мнения”.

За разлика от Международния пакт за граждански и политически права и ЕКПЧ, както Интер – американската конвенция, така и Африканската харта съдържат изрични текстове, предвиждащи отговорност на права и задължения. В чл. 32 т. 2 от ИАКПЧ изрично е упоменато, че „Правата на всяка личност са ограничени от правата на другите, от безопасността на всички хора, и от справедливото търсене на всеобщо благоденствие, в едно демократично общество”. В тази насока е и разпоредбата на чл. 27 от Африканската харта, според т. 2 на която „Правата и свободите на всяка личност могат да бъдат упражнявани с дължимото уважение на правата на другите, обществената сигурност, морала и общите интереси”.

Тълкуването на тези норми сочи, че правото на свобода на изразяване се упражнява доколкото и само не противоречи на правата на останалите индивиди или в името на благосъстоянието на обществото като цяло.

Изложените съображения налагат извода, че правото на мнение и на свобода на изразяване представляват относителни права, преценката при предела на упражняването на които следва да бъде обоснована при стриктно съблюдаване правата на всяка отделна личност и на основните принципи, на които се гради обществото.